

PROBLÉMY SPOLOČENSKOVEDNÉHO POZNANIA

Problemy gumanitarnogo poznaniia. [Zodp. redaktori A. N. Kočergin a V. A. Fofanov.] Novosibirsk 1986, 333 s.

Pracovníci sibírskeho oddelenia AV ZSSR nie sú u nás neznámi. Prezentovali sa početnými štúdiami i knižnými publikáciami. Recenzovaná kniha je výsledkom práce veľkého kolektívu autorov so širokým tematickým záberom od gnozeologických, metodologických otázok cez históriu, sociológiu a jazykovedu až po etické, ekologicke a axiologické problémy.

Napriek pestrosti tém a prístupov obsah publikácie celkove zodpovedá jej názvu. Prvá časť si všíma špecifickú povahu poznania v humanitných vedách, druhá časť sleduje vplyv humanitných ideálov na tradičné vedecké poznanie.

Jednému recenzentovi je sotva možné kompetentne sa vyjadriť ku všetkým príspevkom, ktorých počet a tematika je veľmi rozsiahla. Preto si bližšie všimneme len práce filozofického a metodologického zamerania a na ostatné stručne upozorníme pracovníkov ďalších spoločenskovedných disciplín.

Ako prvá je zaradená štúdia E. V. Semionova *Teória historického materializmu a humanitné poznanie*. Autor si v nej kladie za cieľ objasniť vzťah historického materializmu k spoločenskovednému poznaniu, pričom si všíma najmä problémy sociálnej povahy človeka, osobnosti a niektoré stránky kultúrneho života spoločnosti.

Príspevok G. A. Antipova pod názvom *Genéza vedeckých foriem humanitného poznania a jeho osobitosti* sleduje historický vývin prístupov k spoločenskovednému poznaniu v po-

rovnanií s prírodnými vedami a vyzdvihuje prínos klasikov marxizmu-leninizmu k prekonaniu naturalistického nazerania na povahu práce v spoločenských vedách.

Podrobnejšie sa tieto otázky analyzujú v štúdií M. A. Rozova pod názvom *Metodologické osobitosti humanitného poznania*. Autor analyzuje otázky porozumenia a rozpracúva koncepciu sociálnych štafiet, normatívov a vzorov. Vychádza pritom z faktov učenia, napodobňovania a prenášania skúseností z generácie na generáciu. I keď priznáva veľký význam tradíciám, pripúšťa istú mieru voľnosti a samostatnosti pri realizácii činnosti a konštatuje aj križovanie tradícií a vzorov, čo vyvoláva napätie, ale neraz aj stimulatívne pôsobí na ďalší rozvoj v danej oblasti ľudskej činnosti.

Obdobné myšlienky rozvíja vo svojej materiálove doloženej štúdií aj L. S. Syčiovová. Názov jej príspevku *Humanitné poznanie ako skúmanie tradícií ľudskej činnosti* naznačuje, že autorka hlavnú pozornosť venuje problematike tradície. Sleduje vplyv tradície nielen v literatúre, ale aj v etnografii a zemepise. Pritom sa, prirodzene, dostáva aj k otázke vzájomného vzťahu tradície a tvorivosti resp. novátorstva. Je to vážna otázka, veď z histórie poznáme nemálo prípadov, že sa odklon od tradície odsudzoval, neraz trestal, že si „deviantní“ jednotlivci často aj hodne vytrpeli.

Ďalšia skupina príspevkov je venovaná teoretickým a metodologickým problémom jazykovedy. O. A.

Donskich v článku *Osobitosti predmetu poznania v lingvistiky* sleduje historický vývin názorov na uvedený problém a zdroj dynamiky jazyka vidí vo vzájomnej interakcii zvukovej a významovej, materiálnej a ideálnej stránky.

T. V. Barčunovová sleduje posuny v nazeraní na *Formovanie ideálu vedeckosti v lingvistiky*. Jazyk ako mnohoúrovňový a komplexný útvar nepripúšťa dedukciu na súbor výpovedí, ani na čisté formy alebo vzťahy. Preto podľa autorky spory medzi „scientistami“ a ich protivníkmi v tejto otázke nemožno ešte pokladať za uzavreté.

L. G. Komarovová a L. S. Syčiovová analyzujú *Ontologický status predmetu v literárnej vede a v jazykovede*. Dochádzajú k záveru, že biologické, psychologické, sociologické či logické prístupy nevyčerpávajú ontologickú povahu jazyka, že nevyhnutne musíme brať do úvahy aj chápanie slov, textov a komunikatívnych situácií.

V prvej časti sú ešte príspevky venované skúmaniu umeleckej skutočnosti v poetických dielach, dejinám vedy a vzájomnému vzťahu etického a estetického. Tieto príspevky iste neujdu pozornosti záujemcov a špecialistov.

Druhá časť knihy začína štúdiou S. G. Kordonského *Poznanie ľudí a chápanie ľudí*. Autor sa v nej venuje téme, ktorá je pre vzájomné súžitie ľudí veľmi dôležitá. Poukazuje pritom na svojráznu situáciu podmienenú tým, že vedecké poznanie sa vyznačuje objektívnosťou, zohľadňovaním vlastností, schopností, statusov a rolí, na druhej strane bezprostredný kontakt ľudí nepripúšťa vlastný objektivistický prístup, ale vyžaduje citový vzťah „animistický“ prístup. Je to dôležité najmä v rodine, v pracovnom kolektíve, medzi priateľmi a známymi.

Tematicky na túto problematiku

nadväzuje aj príspevok *Problémy humanizácie medicínskeho poznania*. V. A. Guvakov a M. A. Komarovová vychádzajú z dvoch rozdielnych smerov v dejniach medicíny. Jeden smer videl predovšetkým chorú tkáň alebo orgán, druhý smer zdôrazňoval chorého človeka s jeho bolesťami a ťažkosťami. Zdá sa však, že je potrebné diferencovať medzi rôznymi ochoreniami. (Je rozdiel medzi pacientom, ktorý má žltacku alebo reumatizmus a človekom, ktorý trpí nutkavou neurózou či hysterickými obrnami).

Príspevok *Humanitné aspekty skúmania antroposociogenézy* sa sústreďuje najmä na prechod od biologickej k sociálnej úrovni a jeho autorka T. O. Bažutinová poukazuje na to, že v tomto procese okrem prírodného výberu pôsobil aj výber v smere skupinového života, čo bolo pre prežitie a ďalší vývoj človeka veľmi dôležité.

Aktuálnych otázok súčasnosti sa dotýkajú štúdie venované komunistickej výchove a ekológii. Rôznym stránkam a problémom humanizácie sú venované aj ďalšie, tematicky odlišné príspevky. Stať A. V. Achutina kriticky analyzuje niektoré dôležité pojmy existencializmu, J. M. Plusnin sleduje otázky humanizácie v prírodných vedách, N. N. Semionovová skúma etické otázky vedeckej činnosti a O. V. Letov si všíma axiologické aspekty. Tieto príspevky zaiste nájdú cestu k záujemcom a špecialistom.

Stať S. S. Mitrofanovovej *Učenie o kalsifikácii ako humanitný problém* na základe rozboru rôznych, neraz bizarných klasifikačných systémov zdôrazňuje ľudské faktory v triedení a taxonomickej činnosti. V tom možno s ňou súhlasiť. Pravdou však ostáva, že sa klasifikácia veľmi uplatňuje aj v jazyku a v komunikatívnej činnosti. Bez nej by sotva bolo možné vzájomné dorozumievanie ľudí. Klasifikačné sys-

témy v rôznych vedeckých disciplínach sa historicky vyvíjali, ale nemožno im uprieť objektívne základy a záväzné kritériá.

Ako posledný je zaradený príspevok V. P. Fofanova *Kategória „zvláštne“ a status humanitných vied*. Autor najmä na pojme spoločensko-ekonomickej formácie demonštruje vzájomné súvislosti jednotlivého, zvláštneho a všeobecného, abstraktného a konkrétneho v rôznych oblastiach poznávania spoločenského diania. Zdôrazňuje pritom historický charakter spo-

ločenských procesov vrátane ich poznávania.

Celkove možno knihu hodnotiť ako publikáciu, ktorá prináša rad dobre zargumentovaných príspevkov. Špecialistovi môžu závery niektorých autorov pripadať miestami diskutabilné alebo zjednodušené. To nemení na skutočnosti, že ide o materiálove i teoreticky hodnotnú prácu, ktorá má čo povedať nielen filozofom, ale aj sociológom, historikom, jazykovedcom, odborníkom v etnografii a literárnej vede.

J. Švihran

FILOZOFIA JANA AMOSA KOMENSKÉHO

J. POPELOVÁ: *Filozofia Jana Amosa Komenského*. Pravda, Bratislava 1986, 240 s.

Aj keď je na konte domácich i zahraničných komeniológov už nemálo štúdií, monografií, zborníkov o osobnosti J. A. Komenského, dominantou bádateľskej pozornosti dlho ostávali pedagogické spisy tohto mysliteľa — jeho filozofické učenie však zotrvalo v tieni na svoju dobu skutočne obdivuhodne vybudovaného systému pedagogických názorov. Jiřina Popelová koncipovala svoju analytickú monografiu nie v izolácii od ostatných zložiek mysliteľovho diela, predsa však s výrazným akcentom na ontologické a gnozeologicko-metodologické prvky v ňom, na filozofický výklad prírody, človeka i spoločnosti, (sama sa, žiaľ jej vydania nedožila, zomrela v júni 1985). Knihu s lakonickým názvom *Filozofia Jana Amosa Komenského*, vydalo (po *Etike a Filozofických problémoch noriem*) v preklade J. Gallu nakladateľstvo Pravda. Fundovaná odbornička v oblasti etiky, axiológie, ale aj v problematike historiografie, gnozeológie, pristúpila ku komeniologickej tematike z originálnych, doposiaľ viac-menej len spo-

radicky skúmaných hľadísk. Vzniká tak monografia sprostredkujúca Komenského filozofické názory v ich historickej genéze, v podmienenosti zložitými sociálno-politickými pomermi i osobnými tragédiami učenca, analyzujúca a zovšeobecňujúca — práve s ohľadom na filozofický rozmer — Komenského najzákladnejšie diela.

Po stručnom hodnotiacom prehľade doterajších prác o Komenského filozofii, pristupuje Popelová k svojmu vlastnému výkladu mysliteľových filozofických názorov, sledujúc jednak proces ich formovania v období domácich i zahraničných štúdií, jednak ich vývojové premeny v období exulantských pobytov, premeny spôsobené citlivým prežívaním vtedajších domácich politických pomerov.

Autorka pokladá Komenského učenie pre jeho originalnosť a hĺbku za vrchol českého dobového mysliteľského úsilia, podčiarkuje skutočnosť, že Komenský vo svojom diele akceptoval a svojsky využíval podnety pochádzajúce zo súčasnej i minulej filozofie — predovšetkým stredoeuróp-